

3. Aivopestyt ihmiset

Olemme nyt käsitelleet tiedostonjakamisen todellista vaikutusta kulttuurin myyntilukuihin. Olemme nähneet, että sen vaikutus myyntiin on varsin rajallinen. On hyvinkin mahdollista, että se itse asiassa hyödyttää monia tekijöitä. Olemme myös nähneet sen kannustavan kaupallisia tahoja kehittämään kilpailukykyisiä palveluita, ja kaupallisen kulttuurin kukoistavan tiedostonjakamisen aikakaudellakin.

Niin hyvä asia kuin tämä onkin, tiedostonjakamisen laillistaminen ei olisi yhtään sen vähemmän tärkeää vaikka tiedostonjakamisen vaikutus olisi selkeästi kielteinen. Se, että nettilataamisen mahdollista haitallista vaikutusta myyntiin voidaan vakavissaan käyttää argumenttina sen kieltämisen puolesta, on merkki siitä, että ihmiset on perustavanlaatuisesti aivopesty.

Unohdetaan hetkeksi, että puhumme juuri kulttuurialasta, ja ajatellaan tiukkojen tekijönoikeuksien vaalijoiden argumentointia minkä tahansa muun liiketoiminta-alan kannalta. Missä tahansa muussa tapauksessa ajatus kansalaisoikeuksien rajoittamisesta tietyn liiketoiminta-alan voittojen suojelemiseksi olisi täysin absurdi. Esimerkkinä toimisi vaikkapa tilanne, jossa polkupyöräteollisuus toteaisi tee-se-itse-ihmisten omaksi ilokseen harjoittaman polkupyörien rakentelun vähentävän heidän voittojaan ja pyytäisi eduskuntaa siksi kieltämään polkupyörien rakentelun yksityishenkilöiltä. Heidän edustajansa naurettaisiin ulos ennen kuin he olisivat edes ehtineet esittää pyyntöään loppuun saakka. Jostain syystä tätä pidetään kuitenkin täysin asiallisena perusteluna, kun kyse on kulttuurialan intresseistä. Se voisi olla *jossain määrin* perusteltua, jos tiedostonjakaminen todella olisi tuhoamassa kaikkea kulttuurin tuotantoa, ja jos yhteiskunta todella menettäisi kaiken uuden kulttuurin tiedostonjakamisen seurauksena. Olemme kuitenkin nähneet, ettei tämä pidä paikkaansa. Kaupallinen kulttuurintuotanto ei ole kovinkaan vakavasti, jos ollenkaan, kärsinyt tiedostonjakamisesta. Lisäksi Internet on täynnä harrastelijapohjaista ja lähes ilmaiseksi tuotettua kulttuuria.

Tiedostonjakamisen vastustajat pyrkivät todennäköisesti luomaan jonkinlaisen eron polkupyöräesimerkin ja tiedostonjakamisen välille, mutta todellista eroa on vaikea löytää. Kopiointi ei ole varkautta vaan kopion luomista. Jos joku päätyykin olemaan ostamatta netistä kopioimansa tuotteen, hän on vain tehnyt päätöksen olla ostamatta jotakin. Toiminta ei voi olla rikollista pelkästään sen perusteella, että se kannustaa ostamattomuuteen. Eihän laki kiellä boikottikampanjoitakaan. Myyjän kyvyttömyys tarjota palvelua, jota potentiaalinen asiakas olisi halukas hyödyntämään, on myyjän virhe, ei asiakkaan. Jos kopioija sai itselleen tuotteen, joka on hänelle yhtä hyvä tai parempi kuin kaupassa myyty, olisi päätöntä pitää tätä rikollisena.

Sähköiset jokamiehen oikeudet

Tiedostonjakamisen vastustajien kuulee ajoittain esittävän kysymyksen: "Miksi kenellekään olisi oikeutta käyttää tuotetta, josta ei ole maksanut?" Tämä kysymyksenasettelu on valitettavan kaupallisuuskeskeistä ajattelua. Kaikki mielletään kulttuurin suhteen joko tuottajiksi tai kuluttajiksi, ilman mahdollisuutta sijoittua jonnekin muualle. Tällainen ajattelu ei istu kovin hyvin yleiseen oikeuskäsitykseen, mistä löytyykin hyvä esimerkki: jokamiehen oikeudet.

Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on pitkään ollut periaatteena, että toisen mailla liikkumiseen ei tarvita erillistä lupaa. Kenellä tahansa on oikeus kulkea, teltailla, poimia marjoja, onkia ja veneillä myös muiden omistamilla mailla ja vesialueilla ilman velvollisuutta maksaa toiminnastaan, kunhan maiden omistajalle tai maille ei koidu siitä kohtuutonta haittaa. Kukaan ei kyseenalaista tätä periaatetta kysymällä, miksi kellekään pitäisi olla oikeus

hyötyä muiden omistamista maista maksamatta siitä. Samoin kuin tiedostonjakamisenkin kohdalla, toisten maiden hyödyntäminen olisi mahdollista laskea kaupalliseksi hyötymiseksi. Vastaavasti kuin tiedostonjakaja säästää rahaa sillä ettei osta kaikkia lataamiaan tiedostoja, myös retkeilijät säästävät rahaa. He eivät joudu maksamaan käyttämiensä maiden käytöstä, tai he voivat jättää torilla myytävät marjat tai sienet ostamatta poimittuaan niitä maasta ilmaiseksi. Silti jokamiehenoikeuden mieltäminen jonkinlaiseksi kuluttaja-tuottaja-suhteeksi olisi suomalaiselle täysin vierasta. Kyseessä ei yksinkertaisesti ole kaupallinen tapahtuma. Sen sijaan jokamiehenoikeudella turvataan mahdollisuus johonkin, joka koetaan elintärkeäksi osaksi suomalaista elämäntapaa. Se on, kuten nimestäkin kuuluu, kaikille varallisuuteen katsomatta kuuluva perusoikeus. Mikäli joku hyötyy jostakin toiminnasta eikä se erityisesti haittaa ketään, sitä ei ole mitään perustetta kieltää. Ei, vaikka sen kieltämisellä voitaisiinkin varmistaa osalle kansasta jossain määrin suuremmat tulot kuin muuten.

Jokamiehenoikeudellista ajattelua on sovellettu myös kulttuuriin kirjastolaitoksen muodossa. Kirjastot ovat kaikille vapaita ja ilmaisia käyttää. Kirjastojen olemassaolo on kyllä johtanut apurahajärjestelmään, jonka rahoituksesta käytetään usein harhaanjohtavaa "kirjastokorvaus"-termiä. Vaikka apurahajärjestelmän olemassaoloa perustellaankin sillä, että se on korvaus tekijöille, se ei ole varsinainen tekijänoikeuskorvaus eikä sitä esimerkiksi makseta lainauskertojen perusteella. Sen rinnalle lisättiin vuoden 2006 lopussa varsinainen, tekijänoikeusjärjestöjen kautta tilitettävä korvaus, joka muistuttaa enemmän todellista tekijänoikeusmaksua. Tämä muutos tehtiin vain, koska Euroopan unionin direktiivi vaati sitä. Sivistysvaliokunta oli lainmuutosta käsitellessään huolestunut siitä, että se saattaisi vaikeuttaa kirjastolaitoksen toimintaa [1]. Suomessa ei toisin sanoen ole pidetty yleisesti tarpeellisena, että tekijöiden tarvitsisi saada korvaus kaikesta teostensa käytöstä. Kulttuurin saatavuutta on pidetty yleisenä perusoikeutena kuten jokamiehenoikeuksiakin. Kirjastokäyttöä alun perin korvaamaan säädetty apurahajärjestelmä oli enemmän keskittynyt kulttuurin vaalimiseen yleisesti. Apurahoja ei riittäisi jokaiselle kirjailijalle, mutta ne auttaisivat silti pitämään suomalaista kulttuuria kokonaisuutena elinvoimaisempana. Merkityksellistä ei ole ollut niinkään yksittäisten tekijöiden hyöty, vaan kulttuurin hyöty kokonaisuutena. Suomessa ajatusta tiedostonjakamisen ja kirjastotoiminnan periaatteellisesta samankaltaisuudesta on aiemmin tuonut esille esimerkiksi Vantaan kaupunginkirjaston informaattikko ja kirjastoalan tekijänoikeusryhmässä 12 vuotta jäsenenä ollut Heikki Poroila [2].

[[[Laatikko]]]

Laki eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista

1 § Valtion varoista jaetaan vuosittain kirjailijoille ja kääntäjille sen johdosta, että heidän kirjoittamiaan tai kääntämiään kirjoja pidetään maksuttomasti käytettävissä yleisissä kirjastoissa, apurahoja ja avustuksia, joiden kokonaismäärä on 10 prosenttia edellisenä kalenterivuonna kuntien ylläpitämiin yleisiin kirjastoihin hankittuun kirjallisuuteen käytetystä rahamäärästä.

Apurahojen ja avustusten kokonaismäärästä myönnetään 90 prosenttia kaunokirjallisuuteen kuuluvien teosten tekijöille ja kääntäjille sekä 10 prosenttia tietokirjallisuuteen kuuluvien teosten tekijöille ja kääntäjille. Niitä ei kuitenkaan myönnetä tieteellisten tutkimusten tai oppikirjojen taikka niihin rinnastettavien teosten tekijöille tai kääntäjille.

Tämän lain nojalla apurahoja ja avustuksia voivat saada kirjailijat ja kääntäjät, jotka asuvat tai ovat asuneet pysyvästi Suomessa ja joiden kirjallinen työ rikastuttaa kulttuurielämää Suomessa. ...

2 § Edellä 1 §:n 2 momentissa mainituista osuuksista jaetaan kummastakin apurahoina 76 prosenttia luovaa kirjallista työtä tekeville kirjailijoille ja 16 prosenttia kirjojen kääntäjille sekä avustuksina 8 prosenttia iäkkäille kirjailijoille ja kääntäjille, jotka elävät ahtaissa

taloudellisissa oloissa, ja erityisissä tapauksissa kirjailijoille ja kääntäjille, jotka sairauden tai työkyvyttömyyden johdosta ovat joutuneet taloudellisiin vaikeuksiin.

[[[Laatikon loppu]]]

Kirjastotoiminnasta ja tiedostonjakamisesta koituvat hyödyt ovat molemmat varsin samanlaisia: ne lisäävät rajusti kaikkien saatavilla olevan kulttuurin määrää. Kaikkein suurimpia hyötyjä ovat vähävaraiset, joilla ei olisi muutoin varaa ostaa läheskään kaikkea sitä kulttuuria: alaikäiset, työttömät, eläkeläiset. Ei sovi myöskään unohtaa köyhempiä maita, sillä toisin kuin kirjastojen kohdalla, maantiede ei rajoita tiedostonjakamista. Monissa Itä-Euroopan maissa tulotaso voi hyvin riittää Internet-yhteyteen, mutta selkeästi pienempään määrään rikkaiden maiden hinnoilla myytyä kulttuuria. Mikäli tiedostonjakamisen rajoittaminen lopetetaan, onkin edessä suurin kulttuurillinen vallankumous sitten kirjastolaitoksen synnyn. Syntyy tilanne, jossa mikä tahansa maailmassa koskaan tuotettu kulttuuri on kenen tahansa saatavilla muutamalla hiirenpainalluksella. Teknologia on tehnyt tämän täysin mahdolliseksi, ja vain lainsäädännölliset rajoitukset ovat esteenä vallankumouksen toteutumiselle.

Siinä missä kirjastot kannustavat lukemisharrastuksen varhaiseen kehittymiseen, kulttuurin yleisesti parempi saatavuus kannustaa myös sen suurempaan arvostamiseen. Toinen tämän teoksen kirjoittajista latsi netistä musiikkia ensimmäisen kerran ala-asteella. Hänen vanhemmistaan kumpikaan ei kuunnellut musiikkia kovinkaan usein, joten television ja videopelien taustamusiikkia lukuunottamatta Internet oli oikeastaan ainoa kanava, jonka kautta hän altistui musiikille. Hän olisi voinut käyttää viikkorahojaan ostaakseen musiikkia, mutta siihen ei luonnollisestikaan ollut syytä niin pitkään kun hän ei edes tiennyt, että jotain sellaista kuin "hyvä musiikki" oli olemassa. Lisäksi tietyn pisteen jälkeen hän alkoi muutenkin käyttää viikkorahojaan pääasiassa pelkästään kirjoihin tai tietokonepeleihin, joten hänen kulttuuriin käyttämänsä rahan kokonaismäärä olisi joka tapauksessa pysynyt samana. Musiikin lataaminen johti siihen, että hän alkoi tajuta hyvääkin musiikkia olevan olemassa. Se antoi hänelle mahdollisuuden nauttia jostakin, josta hän ei muuten olisi voinut nauttia, ja sai hänet välillä ostamaan CD-levyjä. Jos hän olisi ollut luonteeltaan muutenkin musiikillisempi, hän olisi ehkä saattanut alkaa tehdä musiikkia itsekin. Sitä mukaa kun hänellä on alkanut olla enemmän rahaa, hän on alkanut maksaa musiikista useammin. Nykyään, kiitos Spotifyn, YouTuben ja ilmaisen harrastelijamusiikin, hänen ei tarvitse enää rikkoo lakia löytääkseen helposti uutta musiikkia.

Yhdysvaltalainen Fleet Foxes -yhtye julkaisi ensimmäisen kokonaisen albuminsa vuonna 2008. Se sai välittömästi kehuja useissa alan lehdissä ja saavutti parhaimmillaan kolmannen sijan Iso-Britannian myyntilistoilla. Ensimmäisen viiden kuukauden aikana levyä myytiin Euroopassa yli 200 000 kappaletta [3], ja se oli vuoden loppuun mennessä äänestetty parhaaksi levyksi Saksassa, Ruotsissa, Norjassa, Alankomaissa, Italiassa, Belgiassa ja Iso-Britanniassa ilmestyneissä julkaisuissa [4]. BBC:lle antamassaan haastattelussa [5] yhtyeen laulaja Robin Pecknold kertoi tiedostonjakamistaustastaan:

"Sillä tapaa löysin lähes kaiken kun olin teini-iässä – isäni toi kotiin modeemin", Pecknold kertoi. "Sillä tapaa altistuin lähes kaikelle musiikille jota rakastan tänä päivänä, ja se on edelleen helpoin tapa löytää todella harvinaista tavaraa. Sama pätee ehdottomasti kaikkiin minun ikäisiini artisteihin... Mitä enemmän musiikkia muusikot saavat kuulla, sitä monipuolisemmaksi musiikki kehittyy taiteenmuotona... Julkisuuteen on nousemassa joukoittain uusia, loistavia yhtyeitä, ja ne tekevät parempaa musiikkia kuin mitä tehtiin ennen Napsteria."

Tiedostonjakamista voisikin verrata siihen, miten koulu- ja korkeakoululaitokset Suomessa toimivat. Usein on sanottu, että nykyaikana tekijät ja kuluttajat ovat yhä huonommin eroteltavissa toisistaan. Tällä tarkoitetaan yleensä sitä, että tavallistenkin netinkäyttäjien on

entistä helpompi luoda omaa materiaaliaan ja julkaista sitä. Kyse on aivan todellisesta ilmiöstä, mutta lausahdusta voi myös tarkastella toisella tapaa: myös tekijät harrastavat kasvavassa määrin tiedostonjakamista. Sydsvenskan-lehti raportoi vuonna 2008, että haastatelluista ruotsalaisista muusikoista 59 % oli itse harrastanut laitonta tiedostonjakamista. Jutussa todettiin asian olevan jossain määrin sukupolvikysymys. Nuoremmat tekijät olivat valmiimpia sallimaan tiedostonjakamisen, koska he olivat itse kokeneet sen hyödyllisyyden aikana, jolloin heillä itsellään ei ollut paljoa rahaa. [6]

Tästä tulee mieleen koululaitoksen nauttima yleinen tuki. Valtaosa aikuisista ei merkittävästi paheksu sitä, että lapsille ja nuorille kustannetaan ilmainen koulutus, sillä he ovat itsekin päässeet aikoinaan nauttimaan siitä. Monet toivoisivat lisäksi, että heidän omatkin lapsensa pääsisivät nauttimaan siitä. Mikäli julkisin varoin tuettua koulutusjärjestelmää ei vielä olisi, ja se päätettäisiin luoda nyt, se kohtaisi todennäköisesti paljon enemmän vastustusta. Ihmisethän joutuisivat maksamaan asiasta, jota he hyödyntäisivät vain osan ajan elämästään!

Pohjoismaiset yhteiskunnat ovat rakentuneet sille periaatteelle, että kansalaiset ovat lapsuudessa ja vanhuudessa nettosaajia ja työkäisenä nettomaksajia. Monet palvelut, tieverkosta sairaanhoitoon, hyödyttävät kaikenikäisiä, mutta nuorimmat eivät maksa niistä suoraan. Myös tiedostonjakaminen ja kulttuurin tekeminen sopivat hyvin tähän malliin. Tiedostonjakamisesta hyödytään eniten lapsena ja nuorena, jolloin ei olisi varaa muuten hankkia samaa määrää teoksia. Seuraavaksi aletaan vanhempana maksaa omaa osuutta takaisin ryhtymällä kulttuurin tuottajiksi ja ostajiksi. On totta, että läheskään kaikki tiedostonjakamista harjoittavat eivät päädy luomaan teoksia, mutta eivät myöskään kaikki korkeakouluja hyödyntävät päädy sille alalle, jolle koulutautuvat. Kaikille opetetaan peruskoulussa uskontoa, matematiikkaa, äidinkieltä, kuvataidetta ja musiikkia, mutta läheskään kaikki eivät päädy käyttämään kaikkea tätä opetusta hyväkseen ansaitakseen rahaa.

Kaikki tämä huomioonottaen ei siis ole mikään ihme, että kulttuuriala pyrkii rajoittamaan tiedostonjakamista. Myyntitulojen varmistaminen on paljon vaikeampaa, kun yhtäkkiä joutuukin kilpailemaan *kaiken koskaan tuotetun* kulttuurin kanssa. Aiemmin ihmisten saatavilla ollut valikoima oli rajallisempi. Tällöin oli helpompi ansaita kulttuuria luomalla, kun ihmiset joutuivat keskittämään rahankäyttönsä paljon pienemmälle tekijäjoukolle. Tiedostonjakamisen aikakaudella kuluttajat, jotka ostavat kulttuuria ja joita voidaan siten todella pitää kuluttajina, ovat aiempaa valikoivampia. Joidenkin tekijöiden myyntitulot puotavat varmasti, mutta se ei johdu siitä, etteivätkö ihmiset enää ostaisi ilmaiseksikin saamiaan tuotteita. Kyse onkin siitä, että ihmisten kriteerit ovat tiukempia. Aiemmin teoksia joutui ostamaan enemmän tai vähemmän sika säkissä, mutta nykyään on helppoa käydä läpi tuhansienkin tekijöiden tuotteita ja kokeilla jokainen niistä perinpohjin läpi ensin. Koska varaa on vain pieneen murto-osaan näistä tuotteista, vain parhaat niistä valikoituvat niiksi, joista todella maksetaan. Ostopäätökset ovat tiukemmassa yhteydessä todelliseen laatuun kuin koskaan aiemmin, etenkin kun kaupallinen tuotanto joutuu myös kilpailemaan ilmaistuotannon kanssa. Pelkät mainostusbudjetit eivät enää yhtä hyvin takaa myyntimenestystä. Uutispalvelu Digitoday raportoi 30.7.2008 [7]:

"Elokuvateollisuudelle ikävä esimerkki ensi-illan läheisyydessä tapahtuvasta piratismista on vuonna 2003 ilmestynyt Hulk-elokuva. Aikainen raakaversio Ang Leen ohjaamasta elokuvasta päätyi piraateille jakoon internetiin jo pari viikkoa ennen ensi-iltaa. Piraattiversion nähneet sarjakuvafanit reagoivat negatiivisesti elokuvaan internetin foorumeilla ja keskustelupalstoilla jo ennen ensi-iltaa. Sen koettiin vähentäneen merkittävästi elokuvan katsojamääriä."

Tai kuten Seppo Uimonen kirjoitti Voima-lehdessä, pohtiessaan päätöstään myydä

kokoelmastaan pois 200 CD-levyä pilkkahinnalla [8]:

Jäin kuitenkin miettimään miksi en enää pitkään aikaan ollut kuunnellut kyseisiä levyjä. Levyt olivat omassa genressään kaupallisesti menestyneitä ja useimmat ihan kohtuullisesti tuotettuja.

Tajusin vihdoinkin mikä yhdistävä tekijä levyjen välillä oli: se, että olin ostanut levyt ennen kuin minulla oli mahdollisuutta koekuunnella levyjä internetin kautta.

Vasta tietoverkkojen kautta kuuntelu vapautti musiikkimakuni koska löysin siten pieniä artisteja joiden musiikki oli liian erikoista markkinavoimille, niitä jotka eivät halunneet osallistua markkinakoneiston toimintaan tai jotka eivät vain yksinkertaisesti halunneet tehdä numeroa itsestään.

Taloustieteellinen näkökulma

Kyynisempi lukija saattaisi pitää naiivina tarkastelun siirtämistä pois tuottaja–kuluttaja-suhteesta. Täytyyhän tekemisen olla tekijöillekin kannattavaa, ei tiedostonjakamisen sallimisesta voi keskustella ottamatta huomioon taloudellisia seikkoja! Asian tarkasteleminen taloustieteen näkökulmasta ei automaattisesti tarkoita sitä, että pitäisi ajatella kaikkien kulttuurin käyttävien olevan jonkinlaisessa sopimussuhteessa tekijöihin. Päin vastoin, taloustieteellinen lähestymistapa voi auttaa huomaamaan, ettei tällainen ajattelutapa ole kannattava.

Useaan otteeseen on mainittu, että tyypillinen tiedostonjakaja lataa itselleen paljon enemmän teoksia, kuin minkä ostamiseen hänellä ikinä olisi varaa. Hieman toisin ilmaistuna tämä tarkoittaa, että *yhteiskunta hyötyy tiedostonjakamisesta enemmän kuin kärsii*. Ihmisillä olevien teosten määrä kasvaa enemmän, kuin mitä jakaminen vähentää niiden tekemistä. Jos tiedostonjakaminen todella johtaisi siihen, ettei kukaan ostaisi enää yhtään mitään, pätsisi tämä vain lyhyellä tähtäimellä ja pitkällä tähtäimellä tiedostonjakaminen olisi nettohaitallista. Kuitenkaan mikään siitä, mitä olemme tähän asti nähneet, ei tue ajatusta tiedostonjakamisesta kulttuurin tekemisen tukahduttajana.

Vapaasta tiedostonjakamisesta koituvat hyödyt eivät kuitenkaan ole pelkästään tässä. Edellisessä luvussa mainittiin ruotsalainen Spotify, joka tarjoaa ennennäkemättömän laajan ja tasokkaan musiikkipalvelun. Unelma maailman kaikesta musiikista muutaman hiirennäpäytyksen ulottuvilla ei välttämättä ole mitenkään kaukana. On kuitenkin hyvin kyseenalaista, olisiko sen kaltaista palvelua ikinä päässyt syntymään ilman tarvetta kilpailla tiedostonjakamisen kanssa. Suuria levy-yhtiöitä on jo pitkään kritisoitu siitä, miten ne ovat halunneet pitää kiinni perinteisestä CD-levyjen myyntityylistä, jossa yksittäisiä levyjä myydään korkeaan hintaan. Niin pitkään kuin niillä oli mahdollisuus sanella, millä ehdoilla ja millä hinnoilla niiden leivissä olevien artistien musiikkia myydään, niillä ei olisi ollut kerrassaan mitään motiivia muuttaa vakiintuneita ja hyvin toimivia liiketoimintamalleja. Tämä pitää paikkansa etenkin, kun Spotify-tyyppiset palvelut eivät ainakaan toistaiseksi tuo yhtä hyviä rahavirtoja kuin perinteinen malli. Asianlaita voisi tietenkin muuttua, mikäli Spotify saisi esimerkiksi miljardi käyttäjää, mikä ei vaikuta mitenkään mahdottomalta.

Yhä yleistyvää tiedostonjakaminen muutti kuitenkin tilanteen. Levy-yhtiöt joutuivat heräämään siihen, etteivät ne enää olleetkaan ainoita musiikinlevittäjiä. Kun kulttuurinälkäisille ihmisille tarjotaan mahdollisuutta ilmaiseen latailuun, he tekevät sitä laillisesti. Jos ei tarjota, he tekevät sitä laittomasti. Tiedostonjakaminen pakottaa kulttuurialan ehtojen sanelemisen sijaan toimimaan kuluttajien ehdoilla ja tarjoamaan sellaisia palveluita, joita kuluttajat haluavat käyttää.

Spotify ei ole mikään yksittäistapaus tämän suhteen vaan samanlainen ilmiö toistuu uudestaan ja uudestaan. Kun muutkin kuin vain oikeudenomistajat voivat kopioida ja muokata jotakin materiaalia, sille keksitään paljon enemmän käyttötarkoituksia, jotka oikeudenomistajatkin lopulta omaksuvat nähtyään niiden hyödyllisyyden. Tämä ei rajoitu vain kulttuuriin. Käytettävyytutkimuksissa on huomattu, että valmistajien tuotteilleen tarkoittamat käyttötavat ovat vain pieni osa niistä käyttötavoista, joita ihmiset niille löytävät käytännössä. Syykin on ilmeinen. Valmistajalla on vain pieni joukko väkeä, joka yleensä lähtee tekemään tuotetta tiettyä käyttötarkoitusta varten ja ajattelee lähinnä siitä näkökulmasta. Kun tuote sitten pääsee myyntiin ja leviää ihmisten keskuuteen, sitä aletaan käyttää monissa hyvinkin erilaisissa olosuhteissa ja sille keksitään tarkoituksella tai sattumalta uusia käyttötapoja. Monet organisaatiouudistukset, joissa organisaation vanhaa tekniikkaa korvataan uudella, epäonnistuvat tai vaikeutuvat, koska uudistajat eivät ole ymmärtäneet kaikkia niitä tapoja, joilla vanhaa tekniikkaa käytettiin. Seurauksena on voinut käydä niin, ettei uusia laitteita enää voikaan käyttää samalla tapaa. Käytettävyytutkijat painottavatkin nykyään olemassaolevien laitteiden kaikkien käyttötapojen perusteellista kartoittamista ennen kuin aletaan suunnitella korvaavia laitteita. [9]

Vapaampi, hajautettu levitys johtaa luontaisesti myös tehokkaampaan leviämiseen ja levitykseen kuin keskitetty, tiukkaan säädely levitys. Ennen vanhaan teokset saatettiin julkaista Yhdysvalloissa monta kuukautta ennen kuin ne tulivat Eurooppaan. Elokuvat näytettiin ensin teattereissa, minkä jälkeen kului pitkä tovi ennen DVD-julkaisua. Nykyään ei enää tarvitse odottaa: kun teos ilmestyy Yhdysvalloissa, siitä ilmestyy tiedostonjakoverkkojen kautta hyvin nopeasti kopio eurooppalaisten saataviin. Mikäli teatterilevityksessä olevasta elokuvasta ei ole DVD-versiota, ihmiset voivat ladata sen netistä ja polttaa itse DVD:lle. Tämänkin kehitys on saanut perinteiset tahot reagoimaan. Oscar-voittaja, elokuvaohjaaja Steven Soderbergh julkaisi Bubble-elokuvansa samanaikaisesti teattereissa, DVD:llä, ja HDTV-levitykseen, ja kommentoi asiaa Wired-lehdelle:

"Mieti mitä tahansa suosittua elokuvaa, joka on julkaistu viimeisen neljän vuoden aikana. Se on ollut julkaisupäivästään lähtien saatavilla kaikissa formaateissa. -- Ilmiötä kutsutaan piratismiksi. Peter Jacksonin *Sormusten herra*, *Ocean's Eleven*, *Ocean's Twelve* – näin ne kaikki piraattikaupassa ensi-iltana. Samanaikainen julkaisu on jo tätä päivää. Koetamme vain saada tämän toimintatavan haltuumme." [10]

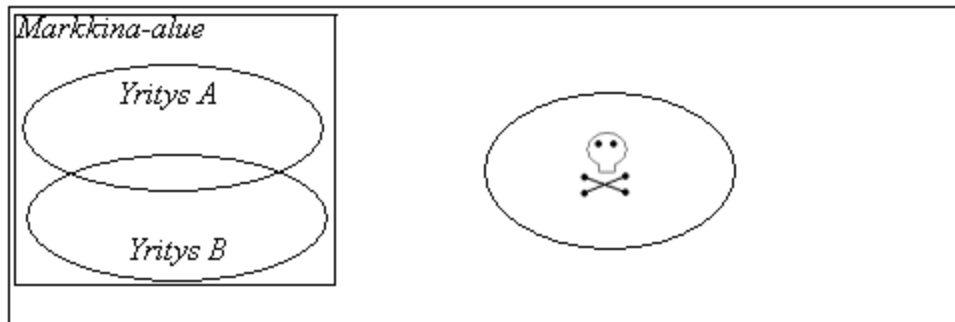
Vakiintuneet ja hyvin menestyvät yritykset ovat aina haluttomia tekemään radikaaleja uudistuksia, hyvästä syystä. Kaikki markkinoita radikaalisti muuttavat uudistukset ovat riski, joka saattaa vaarantaa saavutetut tulot ja markkinaosuuden. Nykyisessä järjestelmässä valtaosa kulttuurituotteiden oikeuksista on keskittynyt hyvin pienelle joukolle suuryrityksiä. Kun niillä ei ole intressiä tukea uusia kulttuurimuotoja ja tapoja käyttää tai hankkia kulttuuria, kehitys hidastuu. Niillä on päinvastoin intressinä *rajoittaa* kulttuurin käyttötapoja ja sen saatavuutta. Kun elokuva voidaan myydä porrastetusti yksi formaatti kerrallaan, saadaan maksimoitua voitot. Kun DVD:t vielä varustetaan aluekoodeilla ja kielletään tavat aluekoodien kiertämiseksi, voidaan niille laskea jokaiselle köyhälle ja rikkaalle alueelle mahdollisimman kallis myyntihinta, jolla tarpeeksi moni on vielä halukas ostamaan tuotteen.

Japanilainen populaarikulttuuri on viime vuosina tehnyt Suomeen tehokkaan maihinnousun, niin animaatioiden kuin sarjakuvienkin muodossa. Siihen liittyy voimakkaasti fansub- ja skanlaatio-kulttuuri, jossa harrastelijat kääntävät länsimaissa julkaisemattomia animaatioita ja sarjakuvia ja jakavat niitä eteenpäin muille kiinnostuneille. Tämä on merkittävästi vaikuttanut japanilaisen kulttuurin suosioon muualla maailmassa, ja on myös johtanut siihen, että sitä on alettu levittää länsimaihin virallisikin teitä selkeästi aiempaa tehokkaammin ja voimallisemmin. Yhdysvalloissa osa *animen* virallisista maahantuojista

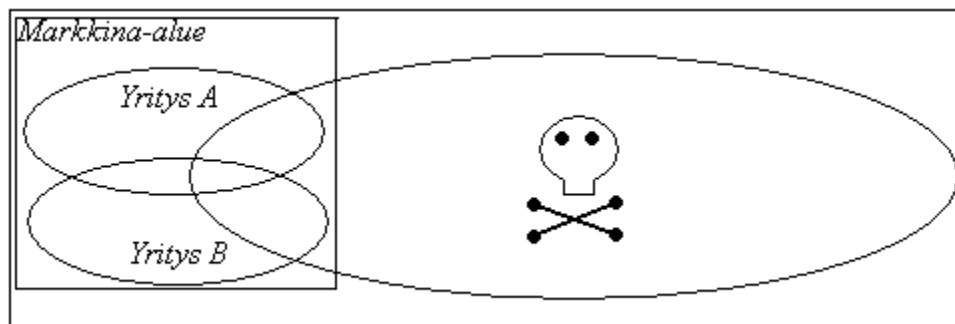
aloitti fansubbausryhminä, jotka aikansa laitonta kääntämistä ja kopiointia harrastettuaan alkoivat tehdä samaa lupien kanssa ja työkseen. Suomessa japanilaisen populaarikulttuurin ympärille syntyneitä yhteisöjä ja ilmiöitä tarkastellut Katja Valaskivi kuvailee [11] laittomien käännösten merkitystä:

Useimmat vastaajat korostivat, että ilman laitonta kierrätystä manga ja anime olisi jäänyt marginaali-ilmiöksi Suomessa. Useimmissa vastauksissa korostui se, että laitonta materiaalia käytetään usein siksi, että lailliset julkaisut puuttuvat kokonaan. Usein mainittu syy katsella laittomia käännösversioita virallisten käännösten sijaan oli mahdollisuus tutustua uutuuksiin ennen kuin ne virallisesti tulevat myyntiin. Fanikäännös on eräänlainen suositus: joku toinen harrastaja on jo pitänyt sarjaa niin kiinnostavana, että se on kannattanut kääntää. Monet kertoivatkin päättävänsä fanikäännöksiä lukemalla tai katsomalla sen, mitä haluavat ostaa virallisina versioina.

Laiton kopiointi tuottaa yhteiskunnallista lisäarvoa luodessaan tehokkaampia jakelureittejä ja kokonaan uusia markkinoita ja kulttuurimuotoja. Matt Mason puhuu kirjassaan *Pirate's Dilemma* [6] "piraattidilemmasta". Aluksi kopiointia tapahtuu pääasiassa sellaisella alueella, jolle yritykset eivät ole muutenkaan tulleet, eikä se uhkaa olemassaolevia markkinoita.

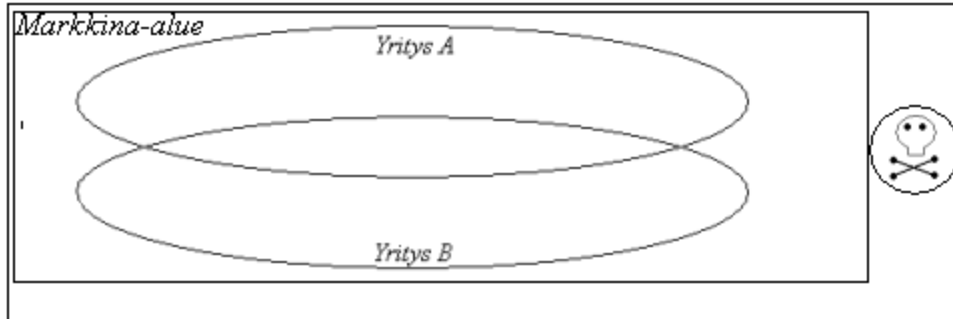

Ajan kuluessa laitonta kopiointia aletaan kuitenkin harrastaa yhä enemmän, niin että se alkaa myös syödä alalla toimivien yritysten voittoja. Ne joutuvat nyt kohtaamaan piraattidilemmän: kilpaillako piraattien kanssa näiden omilla ehdoilla, laajentamalla markkina-aluetta, vaiko pyrkiä tukahduttamaan kilpaileva toiminta lainsäädännöllisten keinojen kautta?

Jos yritykset päättävät yksimielisesti turvautua lakiin, niillä saattaa olla mahdollisuus tukahduttaa laitton toiminta, jolloin tilanne palaa entiselleen. Yhteiskunta kokonaisuutena kärsii kuitenkin tapahtuneesta: aiemmin saatavilla olleita palveluita ja tuotteita katoaa ihmisten saatavilta ja niiden hinnat nousevat. Toisaalta yritykset voivat myös toimia toisin:

ne voivat alkaa kilpailla samoilla markkinoilla kuin kopioijatkin, ja kehittää laillisia vaihtoehtoja aiemmin laittomalle toiminnalle. Tämä vähentää kopioijien ja perinteisiä malleja seuraavien yhtiöiden merkitystä. Lopulta kaikkien alalla toimivien on mukauduttava, ja aiemmin laillisen markkina-alueen ulkopuolella ollut alue muuttuu osaksi laillista.

Tämä on kehityskulku, joka on historian kuluessa tapahtunut yhä uudestaan ja uudestaan. Videonauhureiden tullessa ensimmäistä kertaa markkinoille elokuva-ala pyrki aluksi kieltämään niiden valmistuksen lakiteitse. Elokuva-alan argumentti oli, että mahdollisuus kopioida elokuvia vapaasti hävittäisi kaupallisen elokuvatuotannon kokonaan (kuulostaako tutulta?). Kun tämä ei kuitenkaan mennyt läpi, elokuvateollisuus joutui hyväksymään uuden markkinan olemassaolon ja tulemaan sille itsekin mukaan. Pienen ajan kuluttua elokuvien myynti ja vuokraus videoina olikin jo noussut valtaisaksi tulonlähteeksi.

Tiedostonjakaminenko varkautta? [12]

Tiedostonjakaminen rinnastetaan sen vastustajien retoriikassa usein varastamiseen. Musiikkikappaleen luvaton kopiointi olisi sama asia kuin sen varastaminen kaupasta. Ei kuitenkaan tarvitse paljoa miettiä, ennen kuin rinnastuksen ongelmat alkavat paljastua. Ilmeisin ongelma on, ettei kopioija varasta mitään, vaan kirjaimellisesti *kopioi*. Tilanne ei ole sama kuin kaupasta varastettaessa, jolloin alkuperäiseltä omistajalta viedään jotain. Jokamiehen oikeudesta löydämmekin taas paremman vertauskohdan. Toisen mailla kulkeva retkeilijä ei tuota maiden omistajalle mitään vahinkoa sillä, ettei maksa maiden käytöstä, eikä tuota kopioijakaan. Siinä missä varkaudessa arvokkaiden asioiden omistajuus vaihtuu, kopioinnissa arvokkaat asiat monistuvat. Kopiointi lisää ihmisten elintasoja marginaalisin kustannuksin.

Varkaus-virhepäätelmän takana on usein tekijänoikeuden ja fyysisen omistamisen virheellinen rinnastaminen. Omistusoikeus fyysisiin asioihin on selkeästi hyvä asia: pähkinänkuoressa se voidaan tiivistään oikeuteen päättää, kuka kyseisiä asioita saa käyttää. Tällainen rajoitus on täysin luonnollinen, koska jotakin fyysistä tavaraa voi käyttää vain rajallinen määrä ihmisiä kerrallaan. Jos omistan kupin kahvia, on luonnollista, että saan päättää kuka siitä saa juoda. Mikäli kuka tahansa voisi halutessaan juoda kahviani, päätyisin olemaan janoinen koko loppupäivän. Tilanne on aivan vastaava mikäli minulla on talo, jota vuokraan ihmisten käyttöön, yritys johon olen investoinut tai auto jolla ajan päivittäin töihin. Jos kuka tahansa saisi vapaasti käyttää taloani tai autoani, minulla ei olisi niitä kohta ollenkaan. Jos kuka tahansa saisi vapaasti ottaa osuutensa yritykseni voitoista, minun osuuteni olisi nolla. Täysin vapaa käyttöoikeus tekisi asioista arvottomia minulle, eikä pelkästään taloudellisessa mielessä. Yhteiskunta, jossa ei olisi minkäänlaista omistusoikeutta, olisi hyvin epävakaa. Siellä ei pystyisi suunnittelemaan elämäänsä kovinkaan hyvin etukäteen ja elämänlaatu tuskin olisi millään mittarilla kovin kummoinen.

Saattaakin ehkä tuntua luonnolliselta käyttää samankaltaisia perusteluita tekijänoikeuden rinnastamiseksi fyysiseen omaisuuteen. Kirja, musiikkikappale tai elokuva, jota kuka tahansa saisi vapaasti kopioida, olisi tekijälleen arvoton. Ilman tekijänoikeutta tekijät taikka heille julkaisukanavan tarjoavat yhtiöt eivät kykenisi suunnittelemaan toimintaansa kunnolla etukäteen. Ilman vahvaa tekijänoikeutta järjestäytynyt kulttuurituotanto romahtaisi samalla tapaa kuin yleinen elämänlaatu ja järjestys romahtaisivat ilman yleistä omistusoikeutta. Nämä perustelut ovat kuitenkin virheellisiä. Kuten olemme edellisessä luvussa nähneet, kulttuurialat pärjäävät aivan hyvin vaikka tekijänoikeuden noudattaminen onkin vähentynyt.

Syvällisempi syy tekijänoikeus-omaisuus-rinnastuksen virheellisyydelle löytyy kuitenkin siitä, että aineettomat hyödykkeet *itsessään* ovat täysin arvottomia. Hienoinkaan romaanikäsitteellinen tai upeinkaan sävelmä ei tuota kenellekään mitään ennen kuin joku keksii sen ja siirtää sitten muodossa tai toisessa fyysiseen muotoon. Fyysinen muoto voi olla paperinen käsikirjoitus, digitaalinen tiedosto tai ilmanvärähtelynä hetkellisesti olemassaolevaa musiikkia. Itsessään aineettomat hyödykkeet ovat jo ilman tekijänoikeutta *suojatumpaa* kuin fyysinen omaisuus. Jos kirjailija kuolee siirtämättä visiotaan koskaan paperille, hänen visionsa katoaa. Fyysiset tavarat eivät sen sijaan katoa minnekään vaikka niiden omistaja kuolisikin. Aineeton hyödyke muuttuu arvokkaaksi vasta, kun siitä tehdään fyysisiä kopioita. Tekijän tulot tulevat fyysisten kopioiden myymisen kautta, eli tilanne on siis aivan sama, kuin minkä tahansa fyysisen omaisuuden suhteen! Ilman tekijänoikeuttakin tekijä voisi luoda teoksestaan niin monta kopiota kuin haluaisi, ja nämä pysyisivät hänen omaisuutenaan kunnes hän päättäisi luopua niistä myymällä ne eteenpäin.

Tekijänoikeudessa ei siis ole kyse *oman omaisuuden hallinnasta*. Omistusoikeus teokseen itseensä ei edellytä mitään erityistä suojelua. Kyse on *mahdollisuudesta hallita muiden omaisuutta*, eikä tätä oikeutta ole muun omaisuuden suhteen. Jos teen kupin kahvia, on minulla kylläkin täysi oikeus päättää kuka saa juoda siitä. Jos sen sijaan myyn sen eteenpäin, ei minulla enää ole oikeutta päättää, miten sen ostaja saa siitä juoda tai millä ehdoilla hän saa myydä sitä eteenpäin.

On tärkeää erottaa toisistaan tekijänoikeus ja sopimusoikeus. Voisin toki tehdä halukkaan ostajan kanssa sopimuksen, jonka mukaan hän saisi juoda kahvia vain tietyllä tapaa. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti sitoisi kolmatta osapuolta, mikäli hän luovuttaisi kahvikupin jollekulle. Jos sopimusta rikottaisiin, voisin vaatia tuomioistuimen kautta hyvityksiä, mutta asia ei kuuluisi rikosoikeuden piiriin enkä voisi lähettää poliisia sopimusrikkurin perään. Kilpailulainsäädäntö rajoittaa myös voimakkaasti niitä sopimuksia, joita minun on mahdollista tehdä. Tekijänoikeuden (poislukien niin sanotut moraaliset oikeudet) pääasiallinen tehtävä on rajoittaa kilpailua. Vain oikeudenomistaja saa valmistaa teoksesta kopioita, jotta muut eivät voisi tuottaa omia kopioitaan polkuhintaan. Muissa olosuhteissa tällaisia sopimuksia kohdeltaisiin laittomina, vapaata kilpailua kohtuuttomasti rajoittavina kartelleina. Tekijänoikeutta ei siis myöskään voi pitää sopimusoikeuden luonnollisena jatkeena.

Mikään yllä selostetusta ei tarkoita, etteikö tekijänoikeus olisi joissakin tilanteissa perusteltu. Teoksen *kaupallisen* käytön väliaikainen rajoittaminen voikin olla tarpeen, jotta voitaisiin parantaa tekijän mahdollisuutta ansaita luovalla työllään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tekijänoikeus olisi millään tapaa sama kuin omistusoikeus. Sitä onkin parempi verrata patenttiin, väliaikaiseen muiden ihmisten oikeuksia rajoittavaan poikkeustilaan, jonka aiheuttama vahinko on pyrittävä minimoimaan tekemällä siitä niin rajallinen kuin on pakko.

Ylläoleva analyysi pohjautuu kahden oikeistolaisen taloustieteilijän näkemykseen, mutta tekijänoikeuden asema omistusoikeutena on kyseenalaistettu myös vasemmiston suunnasta. Hieman samanlainen perustelu löytyy voimakkaan vasemmistolaisesta teoksesta

Immateriaalitalous - Kapitalismin uusi muoto [13]:

Otetaan esimerkiksi omistamisesta vaikkapa kirja. Mitä kirjan omistaminen tarkoittaa? Se voi tarkoittaa, että kirja on fyysisesti kirjahyllyssä, asunnon sisällä ja lukkojen takana. Siihen ei siis ole fyysistä pääsyä muilla kuin kirjan omistajalla. Toisaalta se voi tarkoittaa sitä, että yhteiskunnallinen järjestelmä suojaa omistussuhdetta tuohon kirjaan. Mikäli joku lainaa kirjan ja jättää sen palauttamatta, vie sen kadulla omistajansa kädestä, tai murtautuu asuntoon ja vie kirjan, yhteiskunta on sitoutunut puolustamaan omistusoikeutta tuohon kirjaan ja viime kädessä palauttamaan sen omistajalleen. Asiaan kuuluu myös tieto yhteiskunnan järjestämistä sanktioista luvattomasta haltuunotosta, minkä ajatellaan toimivan negatiivisena kannustimena.

Aineeton omistaminen ei viime kädessä viittaa kumpaankaan näistä tapauksista. Jos tahdottaisiin, ettei muilla ole pääsyä aineettomaan omaisuuteen, asia olisi helposti ratkaistavissa. Tällöin aineeton tavara suojattaisiin siten, että tietoa tai keksintöä ei levitettäisi lainkaan. Mikäli keksijä tai tiedon haltija pitää keksintönsä tai tietonsa omana tietonaan, asiaan ei liity minkäänlaisia taloudellisia seuraamuksia tai intressejä sen enempää kuin tarvetta aineettoman omaisuuden suojaamiseen. Poliittisella ja juridisella järjestelmällä ei ole tarvetta reagoida asiaan - eihän kukaan tiedä tästä "omaisuudesta". Jos taas lähdetään siitä, että yhteiskunnallinen järjestelmä suojaa omistussuhdetta, on vaikea nähdä, mikä aineettoman tavaran tapauksessa voisi olla huolena. Tiedon tai keksinnön leviämisesähän kyse ei ole siitä, että alkuperäinen omistaja menettäisi tämän tiedon. Tietoa ei voida rikoksen tapauksessa palauttaa alkuperäiselle omistajalleen, sen käytöstä voidaan vain sanktioida. --

Olenainen ero aineettoman ja aineellisen tavaran omistamisessa onkin se, ettei aineettoman tavaran saaminen haltuun poista alkuperäisen omistajan hallintaa. Niinpä yhteiskunnan tehtävänä ei voi olla sen varmistaminen, että tavara pysyy alkuperäisen omistajan hallussa, kuten tapauksessa, jossa poliisi hankkii varastetun kirjan takaisin omistajalleen. Immateriaalitaloudessa omistamista ei siis ole mielekästä lähestyä perinteisten hallintaoikeuksien näkökulmasta.

Sinänsä olisi toki edelleen mahdollista päättää, että tekijänoikeus on suoraa omistusoikeutta, kaikesta tästä huolimatta. Sellaiselle päätökselle tulisi kuitenkin olla erinomaiset perustelut, eikä sitä voida pitää itsestään selvyytenä.

"Tiedostonjakaminen on varkautta" -väittämän esittäjät eivät yleensä kuitenkaan tarjoa perusteluja. Sen sijaan he yleensä käyttävät väittämää viimeisenä pakokeinona siinä kohtaa, kun mitään muita perusteluja ei enää keksitä. "Mutta tiedostonjakajat ovat varkaita" -hokeman inttäminen onnistuu silloinkin, kun kaikki tiedostonjakamisen faktuaaliset haitat on osoitettu hyötyjä pienemmiksi.

Mutta varkaus on loppujen lopuksi vain sana. Emme ole kieltäneet esineiden luvaton viemistä siksi, että teon nimeksi on valittu 'varkaus' ja kaikki 'varkaus'-niminen pitää kieltää. Sen sijaan olemme kieltäneet niin yhteiskunnalle kuin yksilöillekin haitallisia asioita, joille on valittu yhteisnimikkeeksi varkaus. Ne on kielletty, koska niistä on haittaa, ei siksi, että ne pitäisi jotenkin itseisarvoisesti kieltää. Selkeästi hylättyä (esimerkiksi roskalaatikossa olevaa) tavaraa saa täysin laillisesti ottaa, vaikka tämä teknisesti ottaen onkin tavaran viemistä ilman sen omistajan lupaa. Se ei ole kiellettyä, koska siitä ei ole kenellekään haittaa. Jos joku siis tahtoo esittää tiedostonjakamisen kieltämistä, hän ei voi tehdä sitä sillä perusteella, että se on varkautta. Varkaus-sanassa on mukana oletus toiminnan vahingollisuudesta, joten tämä väittämä olettaisi tiedostonjakamisen haitallisuuden jo osoitetuksi. Sen sijaan hänen on perusteltava, miksi toiminnasta olisi niin paljon haittaa, että se tulisi luokitella varkaudeksi.

Oikeus työn tuloksiin?

Usein vedotaan siihen, että luovan työn tekijällä pitää olla oikeus päättää työnsä tulosten käytöstä. Yleensä väitetään, että muillakin aloilla työskentelevillä olisi tällainen oikeus. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Luovat alat ovat ainoita, joilla työntekijällä on oikeus päättää työnsä tulosten käytöstä vielä senkin jälkeen, kun työn tulos on "lähtenyt maailmalle".

Kun joku vaikkapa tekee tuolin, hänellä on mahdollisuus ansaita siitä kolmella tavalla:

- a) etukäteen, tehdessään jonkun kanssa sopimuksen tuolin valmistamisesta,
- b) jälkikäteen, valmistettuaan tuolin jonkun toimeksiannosta (palkka) tai
- c) luovutettuaan tuolin jollekulle toiselle maksua vastaan (myynti tai vuokraus).

Luovan työn tekijöillä on käytössä nuo samat tavat, eli etukäteispalkkiot, jälkikäteispalkkio eli palkka työnteosta ja julkaisusopimus. Julkaisusopimuksessa tekijä sopii, millainen korvaus hänen pitää saada kustantajalta esimerkiksi teoksen myynnistä, jotta hän suostuu antamaan teoksensa kustantajalle julkaistavaksi. Hän siis "myy" teoksensa kustantajan käyttöön. Kaikki nämä tavat perustuvat tekijän ja jonkin toisen tahon väliseen sopimussuhteeseen. Luovan työn tekijöillä on kuitenkin neljäskin ansaintatapa, joka ei perustu mihinkään sopimussuhteeseen, eli korvausten kerääminen teoksen julkaisun jälkeen tapahtuvasta teoksen käytöstä. Teoksen käyttäjällä ei ole mitään sopimussuhdetta tekijään, mutta hän ei siltikään saa käyttää laillisesti hankkimaansa teoskappaletta haluamallaan tavalla, esimerkiksi esittää sen sisältöä yleisölle.

Kun tuolin tekijä myy tuolin eteenpäin, hänelle ei jää mitään oikeuksia päättää tuolin käytöstä. Hän siis menettää kokonaan oikeutensa päättää työnsä tulosten käytöstä. Tuolin ostaja voi myydä sen eteenpäin, maalata sen uudelleen tai vaikka pilkkoa sen takkapuiksi. Kun taiteilija luo teoksen, hän voi päättää teoksen käytöstä senkin jälkeen, kun on "myynyt sen eteenpäin", eli luovuttanut kustantajalle julkaisua varten. Tuo oikeus ei kuitenkaan ole täydellinen.

Kun taiteilija julkaisee teoksensa, hän menettää monella tapaa oikeutensa päättää teoksensa käytöstä. Kun yhtye kerran esittää vaikkapa sadalle ihmiselle yhden musiikkikappaleen, kaikki yleisössä olleet ihmiset voivat konsertin jälkeen hyräillä kappaletta omille kavereilleen. Nämä kaverit voivat puolestaan hyräillä kappaletta omille kavereilleen. Pian kaikki maailman ihmiset voisivat tuntea kyseisen kappaleen, vaikka sen tekijät olisivat vain kerran esittäneet sen sadalle ihmiselle. Kappale olisi levinnyt koko ihmiskunnalle, ja aivan laillisesti. Jokaisessa maailman kodissa voitaisiin yhtäaikaan laillisesti laulaa kyseistä kappaletta.

Teos saattaisi levitä myös siten, että joku kirjoittaisi korvakuulolta kappaleen nuotit ylös ja jakaisi ne parille kaverille, jotka kopoisivat niitä ja jakaisivat omille kavereilleen. Pian kaikki ihmiskunnan nuotinlukutaitoiset voisivat pimputtaa kappaletta pianolla yhtäaikaan kukin omalla tahollaan, aivan laillisesti. Teoksen luoja ei siis enää julkaistuaan teoksen pysty täysin päättämään teoksensa, eli työnsä tuloksen, käytöstä. Tuskin kukaan on sitä mieltä, että luovan työn tekijällä pitäisi olla *täydellinen* oikeus päättää työnsä tulosten käytöstä, eli vaikkapa oikeus kieltää ihmisiä hyräilemästä jotakin kappaletta omissa kodeissaan tai kieltää jotakuta kirjoittamasta kappaleen nuotteja korvakuulolta muistiin.

Tiedostonjakaminen vertaisverkossa ei luonteeltaan juuri eroa edellä kuvailuista esimerkeistä. Erona on lähinnä se, että kavereiden sijaan tiedostoja jaetaan usein aivan tuntemattomille ihmiselle. Mikä kuitenkin tärkeintä, tiedostonjakaminen vertaisverkossa on tehokkaampi teosten levitystapa kuin kavereille hyräily. Tiedostonjakamista ei olekaan

kielletty siksi, että senkaltainen toiminta itsessään olisi moraalitonta, vaan siksi, että se on paljon tehokkaampi kuin aiemmin käytössä olleet vastaavat toimintatavat. Tehokkuutensa vuoksi sitä pidetään uhkana viihdeteollisuuden tuloille.

Kappaleen hyräileminen kavereille saattaa myös johtaa siihen, että nämä päättävät olla ostamatta kyseistä kappaletta, jos se kuulostaa hyräilyn perusteella huonolta. Hyräilyn kieltämisen kannalle olisi kuitenkin vaikea saada kovin suurta kansanliikettä. Kuten tässä luvussa on aiemmin todettu, pelkkä mahdollisuus siitä, että jonkin toiminnan tuloksena joku päättää olla ostamatta jotakin, ei riitä perusteeksi kyseisen toiminnan kieltämiselle.

Luovan työn tulosten erityispiirteiden vuoksi (kopion valmistamisen helppous verrattuna ensikappaleen valmistamiseen) voi olla hyvinkin perusteltua myöntää jonkinlaisia erityisoikeuksia luovan työn tuloksiin. On kuitenkin helppo päätyä siihen johtopäätökseen, että tällä hetkellä niitä oikeuksia on myönnetty aivan liikaa, ja että vähempikin riittäisi.

Rangaistako uhrittomasta rikoksesta?

Tiedostonjakamista vastaan esitetään ajoittain myös se väittäjä, ettei sillä ole väliä, tuottaako tiedostonjakaminen konkreettista vahinkoa vai ei. Tätä voidaan perustella kahdella tapaa: joko lainsäädännölliseltä tai moraaliselta kannalta. Lainsäädännöllinen perustelu nojautuu siihen tosiseikkaan, että kopiointi ilman oikeudenhaltijan lupaa on kiellettyä riippumatta siitä, vahingoittaako tämä oikeudenhaltijaa vai ei. Moraalisessa perustelussa taas oletetaan, että oikeudenhaltijalla on jonkinlainen moraalinen oikeus kieltää teoksensa kopiointi olosuhteista riippumatta.

Lainsäädännölliseen perusteluun on helppo vastata. Laki nykymuodossaan ei ehkä salli vahingotontakaan kopioimista, mutta se tarkoittaa vain, että lakia voisi olla tarpeen muuttaa. Lisäksi laissa on tekijänoikeuteen jo nyt lukemattomia poikkeuksia ja rajoituksia, joiden ei katsota vakavasti vahingoittavan oikeudenhaltijoita. Näihin kuuluu esimerkiksi sitaattioikeus. Nykymuotoisen lain perustelemiseksi joudutaan siis vetoamaan moraaliseen perusteluun: jos ihminen on teoksen joskus luonut, hänellä on myös oikeus päättää sen jokaisen kopion käytöstä.

Teoksen tekijällä pitäisi siis olla oikeus päättää, mitä heidän tekemillään teoksillaan tehdään ja viis siitä, koituisiko teosten käyttämisestä mitään haittaa tekijälle. Viis siitä, että kyseessä on perustavanlaatuinen tunkeutuminen ihmisten yksityiselämään. Viis siitä, että tiedostonjakaminen hyödyttäisi kulttuurintekemistä kokonaisuutena. Se, että tekijät eivät pidä *teostensa väärästä käytöstä*, olisi riittävä syy ihmisten perustavanlaatuisten perusoikeuksien rajoittamiseksi.

Tämä saattaa kuulostaa etäisesti tutulta: harmiton aktiviteetti, joka halutaan kieltää siksi, että on ihmisiä jotka eivät pidä sen harjoittamisesta. Tämä on ajatusmalli, jonka pohjalle ei voida rakentaa modernia yhteiskuntaa tai lainsäädäntöä. Viimeisen vuosisadan aikana onkin menestyksekkäästi pyritty eroon tällaisista ajattelutavoista, ja esimerkiksi homoseksuaaliset suhteet dekriminisoitiin Suomessa vuonna 1971. Liberaalin ajattelun mukaan *uhrittomat rikokset eivät voi olla rikoksia*, eikä tekijästä tule uhria vain siksi, ettei hän satu arvostamaan teoksensa tiettyä käyttötapaa.

Kyseessä onkin niin sanottu "mä en tykkää" -perustelu. "Mä en tykkää siitä että ihmiset tekee noin, joten se pitää kieltää." "Mä en tykkää siitä, että teoksia käytetään ilman tekijän lupaa, joten se pitää kieltää." "Tekijät eivät tykkää siitä, että heidän teoksiaan levitetään netissä, joten se pitää kieltää." Mä en tykkää -argumentaatioissa on ongelmana se, että sitä voidaan soveltaa aivan mihin tahansa. Kuka tahansa saattaisi huomata joutuvansa uhriksi, jos tarpeeksi iso osa väestöä päättäisi, ettei tykkää tietynlaisesta käytöksestä ja päätyisi

kieltämään sen. Tämän väestönosan ei edes tarvitsisi olla enemmistössä, sillä jotakin asiaa vastustavat onnistuvat usein järjestäytymään ja markkinoimaan kantaansa voimakkaammin kuin ne, jotka ovat neutraaleja. Yhteiskunnassa ei saakaan ikinä säätää lakeja "mä en tykkää" -argumentin pohjalta, vaan kaikkien kieltojen tulee perustua selkeään ja havaittavaan vahinkoon tiettyä ihmisryhmää kohtaan.

Onko kriminalisoinnille perusteita?

Jonkin tietyn teon kriminalisoinnille on oltava painavat perusteet, koska kriminalisointi mahdollistaa pakkokeinot ja vakavat rangaistustoimenpiteet rikosentekijää vastaan. Eräissä oikeusministeriön muistiossa kuvaillaan kriminalisointiperusteita seuraavasti [14]:

[Langattoman verkkoyhteyden luvattoman käytön] kriminalisoinnin perusteltavuutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon erityiset kriminalisointiperiaatteet, joita on muotoiltu Eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä (PeVL 23/1997). Periaatteiden mukaan muun muassa (1) rikosoikeutta tulee käyttää vain tärkeiksi katsottavien etujen suojaamiseksi, (2) rikosoikeuden tulee olla viimesijainen keino (ns. ultima ratio -periaate), (3) kriminalisoinnista tulee olla enemmän hyötyä kuin haittaa ja (4) kriminalisoinnin tulee olla toimiva ja täytäntöönpantavissa myös käytännössä.

Tiedostonjakamisen kriminalisointi täyttää helposti ehdon 1, sillä tekijänoikeusloukkausten kriminalisoinnin tarkoituksena on suojata tärkeäksi katsottavaa etua, eli tekijöiden mahdollisuutta ansaita teoksillaan. Ehtojen 2-4 täytyminen on kuitenkin huomattavasti kyseenalaisempaa.

Ehto 2 täyttyy tiedostonjakamisen kriminalisoinnin osalta vain, mikäli voidaan osoittaa, että tiedostonjakamisen salliminen aiheuttaisi merkittävää haittaa tekijöille, ja että tiedostonjakamista tai sen mahdollisia haittavaikutuksia ei ole mahdollista hillitä rikosoikeutta lievemmin keinoin. Kun rikosoikeuskaan ei juuri tunnu hillitsevän tiedostonjakamista, sitä tuskin tekee mikään muukaan keino. Piratismiin mahdollisia haittavaikutuksia voidaan kuitenkin rajoittaa kriminalisointia lievemmillä keinoilla. Jos piratismi aiheuttaisi oikeasti vakavia ongelmia kulttuurituotannolle, voitaisiin esimerkiksi lisätä yhteiskunnan tukea alalle, mikä tasoittaisi tilannetta. Luvuissa 2-3 on sitä paitsi vahvasti kyseenalaistettu se, että tiedostonjakaminen aiheuttaisi ainakaan suurta haittaa tekijöille tai luovien alojen liikeyrityksille.

Vaikka tiedostonjakamisesta olisikin selvää haittaa tekijöille, ehto 3 täyttyy vain, jos tekijöille ja yhteiskunnalle yhteensä aiheutuva haitta kopioinnista on niin merkittävä, että se ylittää sen hyödyt. Tätä ehtoa tiedostonjakamisen kriminalisointi ei selvästikään täytä. Siitä, että suurella ihmisjoukolla on aiempaa huomattavasti helpompi mahdollisuus päästä käsiksi huomattavan suureen määrään kulttuuria ja tietoa, on mittaamaton myönteinen yhteiskunnallinen vaikutus. Mikäli kulttuurituotanto ja tieteen harjoittaminen loppuisivat kokonaan tekijänoikeuksien höllentämisen seurauksena, tämä kielteinen seuraus ennen pitkää toki kumoaisi hyödyn. Näin dramaattisia seurauksia ei kuitenkaan ole näköpiirissä. Luovan työn ja tieteen tekijöiden tulotasoa voidaan helpottaa monella muullakin tavalla kuin nykyisellä tekijänoikeusjärjestelmällä: eläketurvan parantaminen ja perustulo sekä muu yhteiskunnan tuki ovat eräitä tässä kirjassa mainittuja keinoja. Vapaasta tiedon levittämisestä on valtavasti hyötyä ihmiskunnan henkiselle ja materiaaliselle hyvinvoinnille, ja sen yksittäisille luovan työn tekijöille aiheuttamat haitat on mahdollista korvata. Tiedostonjakamisen kriminalisoinnin haitat eivät yhteiskunnallisessa tarkastelussa ylitä hyötyjä.

Ehto 4 on myös tärkeä kriminalisointien kannalta. Usein vähätellään sitä argumenttia, että

"tiedostonjakaminen pitäisi laillistaa, koska sitä ei voida käytännössä valvoa". Kuten perustuslakivaliokuntakin tunnustaa, kriminalisoinnin valvomisen pitää kuitenkin olla jollain tavalla realistista ottaen huomioon käytössä olevat tutkintakeinot, joita taas rajoittavat kansainväliset ja kotimaiset perusoikeusvelvoitteet. Mikäli tämä ei ole mahdollista, pitää keksiä joitakin muita keinoja estää vahingollisia tekoja tai lieventää niiden haitallisia vaikutuksia. Kuten sanottu, esimerkiksi yhteiskunnan tuen lisääminen luoville aloille olisi yksi tällainen keino. Monilta tuntuu puuttuvan kykyä ymmärtää se, mikä oikeasti on järkevästi mahdollista tekniikan rajoissa. On *fakta*, että nykyistä tekijänoikeusjärjestelmää on pian *mahdotonta valvoa millään tyydyttävällä tasolla*. Kun lähiaikoina verkkoyhteydet nopeutuvat, tietokoneiden tallennuskapasiteetti kasvaa ja salaustekniikat kehittyvät, tekijänoikeuslain kirjain muuttuu yhä merkityksettömämmäksi. Sitten kun kaikilla on kaikki maailmassa koskaan tuotettu kulttuuri koneellaan, on herttaisen yhdentekevä kysymys, miten he saivat käsiinsä sen kaiken. Tekijänoikeuslakien tiukempaa valvomista vaatiessaan monet tuntuvatkin haluavan tukistaa kaljua ja rakentaa siinä sivussa ikiliikkujan. Ehdon 4 täytyminen edellyttää myös kriminalisoinnin *toimivuutta*, eli yksinkertaistettuna sitä, että kriminalisoinnissa pitää olla maalaisjärjellä ajateltuna jotain järkeä. Maalaisjärkeä on turha etsiä tästä kriminalisoinnista, koska se tekee merkittävän ihmisjoukon päivittäisestä toiminnasta rikollista ilman kunnollista näyttöä toiminnan aiheuttamista haitoista. Kriminalisointi on lisäksi selvästi tehoton. Se ei toimi.

[1] Sivistusvaliokunnan mietintö SiVM 15/2006 vp.

[2] Poroila, H. (2008) Vertaisverkko - kirjaston ylivilkas serkkupoika? Vieraskirjoitus Piraattipuolueen blogissa, 13.10.2008. <http://blog.piraattipuolue.fi/2008/10/vertaisverkko-kirjaston-ylivilkas-serkkupoika/>

[3] Swash, R. (2008) Fleet Foxes' coup signals folk revival. *The Guardian*, 17.10. <http://www.guardian.co.uk/music/2008/nov/17/folk-revival-fleet-foxes>

[4] Paine, A. (2008) Fleet Foxes Go Gold In United Kingdom. *Billboard.com*, 23.11.

[5] Youngs, I. (2009) Bands 'better because of piracy'. *BBC News*, 12.6.

[6] Nilsson, J. (2008) Två av fem artister vill tillåta fildelning. *Sydsvenskan*, 30.3. <http://sydsvenskan.se/kultur-och-nojen/article312151/Tva-av-fem-artister-vill-tillata-fildelning.html>

[7] Nokso-Koivisto, H. (2008) Uusi Batman-elokuva vältteli piraatteja liki kaksi päivää. *Digitoday*, 30.7.

[8] Uimonen, S. (2009) Piratismi - artistin onni. *Voima*, 8/2009, s. 58.

[9] Hollan, J. & Hutchins, E. & Kirsh, D. (2000) Distributed Cognition: Toward a New Foundation for Human-Computer Interaction Research. *ACM Transactions on Computer-Human Interaction*, vol 7, no. 2.

[10] Jardin, X. (2005) Thinking Outside the Box Office. *Wired* 13.12. <http://www.wired.com/wired/archive/13.12/soderbergh.html>

[11] Valaskivi, K. (2009) Pokemonin perilliset - Japanilainen populaarikulttuuri Suomessa. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja.

[12] Merkittävä osa tämän otsikon alla olevasta argumentaatiosta on sovellettu Michele Boldrinin ja David Levinen tekstistä "Property Rights and Intellectual Monopoly", <http://www.dklevine.com/general/intellectual/coffee.htm> .

[13] Bruun, O. & Eskelinen, T. & Kauppinen, I. & Kuusela, H. (2009). Immateriaalitalous - Kapitalismin uusi muoto. Tallinna: Gaudeamus.

[14] Oikeusministeriön muistio Suojaamattoman langattoman Internet-lähiverkon (WLAN) käytön rikosoikeudellisia kysymyksiä, s. 3. 14.10.2009. <http://www.om.fi/1247667374718>